

Iranian Scientific Association
of Public Administration

University of
Sistan and Baluchestan

Developing an Efficient Bureaucracy with an Iranian-Islamic Approach to progress

Morteza Mosakhani¹ | Gholamreza Memarzadeh Tehran² | Hamidreza Heydari³

¹(Corresponding author) Professor, Department of Management, University of Research Sciences, Tehran, Iran.
Email: mosakhani@qiau.ac.ir.

² Professor, Department of Management, University of Research Sciences, Tehran, Iran .Email:
Gmemar@gmail.com.

³ PhD student, Department of Management, University of Research Sciences, Tehran, Iran .Email:
Hamidreza28k60@yahoo.com.

Abstract:

Objective: In Iran and other countries that use bureaucratic systems with all their differences, administrative bureaucracy plays an important role in providing public services, and while its hierarchical structure and division of labor can improve efficiency and accountability, there may be obstacles to access and Receiving these services is also a double-edged sword. On the other hand, the realization of the Iranian-Islamic model of progress based on the reflection of the ideals and goals of the system, relying on legal and Shariah foundations, explaining a systemic view that includes determining the related components and drawing how they are related, having the ability to adapt and access and benefit Mandi is one of the ability of stability and survival of Islamic civilization. Therefore, the current research has investigated the efficient bureaucracy with an Iranian-Islamic approach to progress.

Method: This research is of a qualitative, developmental, interpretive and inductive type, which was implemented with a meta-composite approach and qualitative content analysis method. The sources of information used in the research are articles published in academic Jihad databases and related documents. After collecting the published articles from the database based on the index considered by the researchers, the selected articles were selected for review.

Findings: After reviewing and combining the results of selected studies and three stages of coding, the dimensions of effective bureaucracy are; Role-players, drivers and administrative duties were identified. In the Iranian-Islamic model of progress; Drivers, enablers, capabilities, tools, and

Article type: Research

Cite this article: M. Mosakhani, Gh. Memarzadeh Tehran, H. Heydari (2025). Developing an Efficient Bureaucracy with an Iranian-Islamic Approach to progress. Governance and Development Journal, 5 (1), 37-66.
DOI: 10.22111/jipaa.2025.482896.1229.

Received: 20.11.2024

Revised: 22.01.2025

Accepted: 08.02.2025

Published: 26.03.2025

© The Author(s)

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

progress requirements were identified and categorized along with the value orientation dimension. In total, by combining the dimensions of efficient bureaucracy and the Iranian-Islamic model of progress, a model of efficient bureaucracy with the Iranian-Islamic approach of progress was formed.

Conclusion: By continuing, developing and spreading this effective approach and model in the domestic and international environment with a balanced and compatible combination with the title of Iranian-Islamic development, it has the ability to create an efficient model of bureaucracy for all Islamic countries as a logic, strategy and The innovation of the Islamic Republic system against the unfair economic policies of the world based on Islamic development in line with the patterning of the theory of Islamic bureaucracy in the world provides an introduction to the spread of Islam in the world.

Key words: efficient bureaucracy, Iranian-Islamic model of progress, developing, hybridization.

جمهوری اسلامی ایران

حکمرانی و توسعه

شماره ۳۴۶۱-۳۷۸۳

Homepage: www.jipaa.ir

جمهوری اسلامی ایران

توسعه بوروکراسی کارآمد با رویکرد ایرانی - اسلامی پیشرفت

مرتضی موسی خانی^۱ | غلامرضا معمارزاده طهران^۲ | حمیدرضا حیدری^۳

۱. استاد گروه مدیریت، دانشگاه علوم تحقیقات، تهران، ایران. نویسنده مسئول، رایانامه: mosakhani@qiau.ac.ir

۲. استاد گروه مدیریت، دانشگاه علوم تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه: Gmemar@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری، گروه مدیریت، دانشگاه علوم تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه: Hamidreza28k60@yahoo.com

چکیده

زمینه و هدف: در ایران و سایر کشورهایی که با همه تفاوتشان از نظام‌های بروکراتیک بهره می‌برند، بروکراسی اداری نقش مهمی در ارائه خدمات عمومی ایفا می‌کند و در حالی که ساختار سلسله‌مراتبی و تقسیم کار آن می‌تواند کارایی و مسئولیت‌پذیری را ارتقاء دهد، ممکن است موانعی برای دسترسی و دریافت این خدمات نیز ایجاد کند و به نوعی یک شمشیر دولبه به حساب می‌آید. از طرف دیگر، تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت مبتنی بر انعکاس آرمان‌ها و اهداف نظام با اتکا به پشتوانه‌های حقوقی و شرعی، تبیین کننده نگاهی سیستمی مشتمل بر تعیین اجزای مرتبط و ترسیم چگونگی ارتباط آنها، دارا بودن قابلیت تطبیق و دسترسی و بهره‌مندی از قابلیت پایداری و بقای تمدن اسلامی می‌باشد. بنابراین پژوهش حاضر به بررسی بوروکراسی کارآمد با رویکرد مبتنی بر ایرانی - اسلامی پیشرفت پرداخته است.

روش: این پژوهش از نوع کیفی، توسعه‌ای، تفسیری و استقرایی است که با رویکرد فراترکیب و روش تحلیل محتوای کیفی اجرا شده است. منابع اطلاعات استفاده‌شده در پژوهش را مقاله‌های منتشر شده در پایگاه‌های داده‌ای جهاد دانشگاهی و مستندات مرتبط تشکیل می‌دهد. بعد از گردآوری مقاله‌های منتشر شده از پایگاه اطلاعاتی بر اساس شاخص مدنظر پژوهشگران، مقاله‌های منتخب برای بررسی انتخاب شد.

یافته‌ها: پس از بررسی و ترکیب نتایج مطالعات منتخب مرور شده و سه مرحله

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۳۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۱/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۱/۰۶

کلیدواژه‌ها:

بوروکراسی کارآمد، الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت، توسعه، فراترکیب.

استناد: موسی خانی، مرتضی؛ معمارزاده طهران، غلامرضا؛ حیدری، حمیدرضا | (۱۴۰۴) " توسعه بوروکراسی کارآمد با رویکرد ایرانی -

اسلامی پیشرفت" (۵(۱)، ۶۶-۳۷.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

DOI: 10.22111/jipaa.2025.482896.1229

© نویسندگان

کدگذاری، ابعاد بوروکراسی کارآمد عبارتند از؛ نقش‌پردازهای، سوق‌دهنده‌ها و بایستگی‌های اداری شناسایی شدند. در الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت؛ پیشران‌ها، تواناسازها، قابلیت‌ها سازها و الزامات پیشرفت در کنار بعد ارزش‌مداری شناسایی و دسته‌بندی شدند. در مجموع با ترکیب ابعاد بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت، چارچوب بوروکراسی کارآمد با رویکرد ایرانی - اسلامی پیشرفت شکل گرفت.

نتیجه‌گیری: تداوم، توسعه و فراگیر نمودن این رویکرد و مدل کارآمد در محیط داخلی و بین‌المللی با ترکیبی متوازن و سازگار با عنوان توسعه ایرانی - اسلامی، دارای قابلیت ایجاد الگویی کارآمد بوروکراسی برای همه کشورهای اسلامی به عنوان منطق، استراتژی و نوآوری نظام جمهوری اسلامی در مقابل سیاستهای اقتصادی ناعادلانه دنیا مبتنی بر توسعه اسلامی در راستای الگوسازی نظریه‌ی بوروکراسی اسلامی در دنیا مقدمه فراگیری اسلام در جهان فراهم می‌شود.

مقدمه

واژه بوروکراسی^۱ برای نخستین بار توسط "وینست دوگورنی"^۲ مطرح شد، اما در سال ۱۹۱۰ ماکس وبر^۳، بوروکراسی را تشریح کرد و شاید بتوان گفت ماکس وبر نخستین کسی بود که در سال ۱۹۲۲ بوروکراسی را یکی از نهادهای اساسی در مسیر رشد جامعه و توسعه عدالت عنوان کرد و نیز افرادی مثل نیسکانن^۴ (۱۹۶۸) نیز بر نقش مثبت و سازنده بوروکراسی در جامعه و از نفوذ فراگیر و روز افزون دولت در قالب بوروکراسی بعنوان یک نهاد اجتماعی در سطوح لایه‌های جامعه سخن به میان آوردند (مونتریو و ادلر^۵، ۲۰۲۲). در دنیای مدرن امروزی، هر کشوری نیازمند به نهادهای بوروکراتیک است. دولت مدرن از طریق مجموعه‌ی پیچیده‌ای از ترتیبات نهادی در قالب بوروکراسی، اداره امور جامعه را به خود اختصاص می‌دهد و از طریق قانون و تا حد ممکن، تمامی تسهیلات و تاسیسات موجود در حوزه بوروکراسی را، به انحصار خود در می‌آورد. به این طریق است که دیوان‌سالاری با ترکیب و ویژگی‌های خاص خود دست یافتن به بالاترین حد کارایی را ممکن می‌سازد. اهمیت بوروکراسی در اندیشه وبر در تبیین انواع جامعه تا آنجاست که وی در گونه شناسی خود درباره جوامع، جامعه جدید را «جامعه دیوان‌سالاری» معرفی می‌نماید و آن را از دو گونه دیگر یعنی «جامعه سنتی» و «جامعه کاریزماتیک» متمایز می‌سازد. به نظر بسیاری از جامعه‌شناسان بوروکراسی کارآمدترین شکل سازمانی است که انسان‌ها ابداع کرده‌اند، زیرا همه وظایف با قواعد و روش‌های دقیق تنظیم شده و در واقع بدون بوروکراسی اداره جامعه محال خواهد بود (ادم^۶، ۲۰۱۹).

^۱ دیوان‌سالاری

^۲ Vincent DuGourney

^۳ Max weber

^۴ niskanen

^۵ Monteiro & Adler

^۶ Adam

در ایران، گسترش بوروکراسی موجب ناکارآمدی بوروکراسی، و ناکارآمدی بوروکراسی نیز موجب توسعه نیافتگی گردیده است. بوروکراسی به دلیل ضعف ساختاری و فقدان قابلیت نهادی، با افزایش حجم، هزینه و فساد خود، مزید بر علت شده و به جای افزایش کارایی، بر ناکارآمدی نهاد دولت افزوده است. بوروکراسی ملی، خود رمز ماندگاری نظام ها و دولت هاست. بوروکراسی، برای از بین بردن پدیده های مذمومی آمده که اکنون خود به آنها متهم است (تورفینگ و همکاران^۱، ۲۰۲۲). نقش بوروکراسی، دفاع از "تخصص، شایستگی و تعهد کاری" است و جز این در قاموس بوروکراسی نمی گنجد. آنچه بعضاً در سازمان های دولتی رخ می دهد، سیاست سالاری است، نه بوروکرات سالاری. برچسب بی تقوایی، بی عدالتی و بیکاری شایسته بوروکراسی نیست، چون در ذات آن نیست "حزب سالاری"؛ در سازمان ها طومار بوروکراسی را درهم می پیچاند و همه چیز از منظر تخصصی و قضایای انجام می شود و نتیجه بی اعتمادی و بی اعتقادی به بوروکراسی ملی است که خود، رکن رکین حکومت داری است. مردم باید بدانند که بوروکراسی نقش پاسداری از عزت ملی، منافع ملی، هویت ملی ... ایفا می کند و نباید آن را شبیه بخش خصوصی تصور کرد.

در شرایط امروزی، جامعه ما سخت به بوروکراسی و قانون گرایی و عقلانیت نیازمند است، بوروکراسی عقلانی که می تواند با جدیت در خدمت اهداف غیرعقلایی در سطوح مختلف جامعه به کار گرفته شود، که در اوایل انقلاب، بوروکراسی در خدمت اهداف ارزشی جامعه بود که به تدریج با گذشت زمان در خدمت اهداف حزبی و ابزاری چهره های سیاسی در جامعه شد و کارائی خودش را از دست داد.

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به این نقش تاکید شده و در مقدمه این قانون آمده است؛ نظام بوروکراسی که زائیده و حاصل حاکمیت طاغوتی است به شدت طرد خواهد شد تا نظام اداری و اجرایی با کارائی بیشتر و سرعت روز افزون تر در اجرای تعهدات اداری به وجود آید. ابلاغ سیاست های کلی نظام اداری در ۳۱ فروردین ۱۳۸۹ یکی دیگر از اسناد بالادستی کشور در موضوع اصلاح نظام بوروکراسی محسوب می شود. بهر حال، انتظار می رفت، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، یک نظام اداری و دیوان سالاری بومی و برگرفته از آموزه های اسلامی طراحی و در سازمان های دولتی و خصوصی به کار گرفته می شد؛ ولیکن بعد از گذشت بیش از چهار دهه از انقلاب، توفیقات خوبی حاصل نشده است. لذا، در این پژوهش بر آنیم با رویکردی نوین اصول بوروکراسی را از منظر نظام ارزشی اسلام در غالب الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت^۲، با شناسایی و باز تعریف شاخص های بوروکراسی کارآمد با رویکرد الگوی ایران - اسلامی، شاخص هایی مختص کشور فراهم آید. بنابراین، در پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سوال هستیم "ابعاد توسعه بوروکراسی کارآمد با تاکید بر الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت کدامند؟"

^۱ Torfing

^۲ چارچوب الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت معرف سیر کلی تحولات مطلوب ایران در عرصه فکر، علم، معنویت و زندگی بسوی تمدن نوین اسلامی ایرانی در نیم قرن آینده است. این الگو با مشارکت گسترده متفکران و صاحب نظران ایرانی و بر اساس جهان بینی و اصول اسلامی و ارزش های انقلاب اسلامی و با توجه به مقتضیات اجتماعی و اقلیمی و میراث فرهنگی ایران، بر طبق روش های علمی و با استفاده از دستاوردهای بشری و مطالعه آینده پژوهانه تحولات جهانی طراحی شده و شامل مبانی، آرمان ها، رسالت، افق و تدابیر است. در واقع الگوی اسلامی - ایرانی، مدلی از خرد و اندیشه ایرانی است برای رسیدن به آرمان اسلامی (خداپرست و موسوی، ۱۳۹۸).

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

۱. بوروکراسی

شاید بتوان ماکس وبر را یکی از مهمترین اندیشمندان مدیریت دانست که اندیشه‌های او در باب بوروکراسی نفوذ زیادی در این رشته و سایر رشته‌های علوم انسانی داشته است. عقاید ماکس وبر دانشمند آلمانی شاید گویاترین عقایدی باشد که پدیده بوروکراسی را بی‌طرفانه توضیح داده است. در اینجا لازم است نظرات اساسی او را درباره تسلط و اعمال قدرت آگاهی داشته باشیم. زیرا بر مبنای نوع مشروع بودن اعمال قدرت نوع بوروکراسی مشخص می‌شود. منظور از مشروع بودن اعمال قدرت این است که حاکم یا شخصی که عقاید خود را بر دیگران اعمال می‌کند، معتقد باشد که حق این کار را دارد و پیروان نیز اعتقاد داشته باشند موظف به فرمانبرداریند. اعمال قدرت در یک جامعه مبتنی بر نظام فکری و ارزشهای اجتماعی آن جامعه است (مونتریو و الدر^۱، ۲۰۲۲). اعمال قدرت مقامات مافوق نسبت به جامعه بدون وجود سازمان نسبتاً بزرگ نمی‌تواند تحقق یابد. نظریات ماکس وبر درباره توجیه وظیفه اصلی سازمان‌های بزرگ تقریباً همانند؛ نظریات هگل است که سازمان‌های اداری را به صورت پلی میان رهبران یک جامعه و مردم می‌داند. به عقیده ماکس وبر بوروکراسی عبارتست از: سازمان گسترده وسیعی که دارای تشکیلات منظم و مرتب با رعایت سلسله مراتب معین و مشخص که در آن وظایف کلیه اعضا و روابط آن‌ها با یکدیگر از روی برهان‌های عقلانی و منطقی مشخص گردیده است. وی معتقد است در دنیای امروز بوروکراسی وسیله‌ایست برای نیل به اهداف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هر جامعه، و وجود بوروکراتها در جامعه بشری لازم و ضروری‌اند و در صورتی که بوروکراسی به معنای واقعی که از مذهب اصالت عقل و منطق پیروی کند بهترین حلال مشکلات اداره امور جوامع بشری امروز به شمار می‌روند، که می‌توان در این حالت سازمانی را تا حدود زیادی کنترل و از سوءاستفاده‌های شخصی جلوگیری نمود (هارتیک^۲، ۲۰۲۲). بدین معنی که وظایف فرد در دستگاه حل گردیده و هر فرد بالاجبار بایستی از قوانین کامل سازمانی اطاعت محض نماید و چون تئوری بوروکراسی زائیده برهان‌های عقلانی و منطقی بوده و این برهان‌ها در جهان فلسفه تغییر ناپذیرند، از این‌رو بوروکراسی می‌کوشد وجود خود را همانند برهان‌های منطقی و عقلانی برای همیشه استوار و پایدار نگهدارد. این تئوری پیرو قوانین و مقررات خاصی است که رهبران را ملزم می‌داند همگی از اصول فوق اطاعت نمایند. در نتیجه به افرادی که به عنوان رهبر یا مدیر جهت اداره امور سازمان‌ها تعیین گردیده‌اند، شرط لازم و کافی برای اجرای صحیح قوانین و مقررات موجه تفویض اختیارات قانونی و منطقی به آنها می‌باشد. در این تئوری نحوه صدور دستورات بصورت کتبی از راس هرم سازمانی به سطوح پایین جریان دارد. ماکس وبر معتقد است که خصوصیات عالی و برگزیده تئوری بوروکراسی تا حدی است که نحوه اعمال اقتدار بر روی اعضاء سازمانی برای فرمانبرداری بر اساس عقل و منطق استوار گردیده و این شرطی است بارز جهت موفقیت هر سازمان. در این تئوری هر جا افراد از فرامین سر پیچی کنند تحت تعقیب قرار می‌گیرند و به سزای اعمال خود می‌رسند و افراد وظیفه‌شناس تشویق می‌گردند. وی معتقد است در هر جامعه بشری رعایت اصول انضباطی شرط اساسی نظام آن جامعه به شمار می‌رود. زمانی که در یک گروه

¹ Monteiro & Adler

² Hartatik

رعایت اصول تشویق و تنبیه را نمایند، اعضاء سازمانی برای حفظ موقعیت خویش از سازمان فرمانبرداری کامل را خواهند داشت و تا حدود زیادی این امر تضمین کننده موفقیت سازمان برای نیل به اهداف آن خواهد بود (ازرا^۱، ۲۰۲۳).

۲. بوروکراسی و نظام سیاسی

جامعه شناسان پدیده‌های اجتماعی را در رابطه با نوع جامعه و نظام اقتصادی- اجتماعی بررسی می‌کنند. بنابراین توسعه و تحول بوروکراسی مدرن نیز در رابطه با ساختار اجتماعی و محیط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بوروکراسی که خرده نظامی از نظام بزرگتر جامعه است مطالعه و تحلیل می‌شود. از سوی دیگر بوروکراسی دولتی از نظام سیاسی تاثیر فراوان می‌پذیرد. در واقع بوروکراسی را بخشی از دولت و همچون خرده نظامی از نظام سیاسی نیز می‌توان در نظر گرفت (فلمینگ و همکاران^۲، ۲۰۱۹). اصولاً پیدایش و توسعه بوروکراسی مدرن در ارتباط با پیدایش و توسعه‌ی دولت مدرن بوده است. برخی پژوهشگران در بررسی عوامل سیاسی کوشیده‌اند رابطه‌ی بین نوع نظام سیاسی و بوروکراسی را بیابند. یکی از این رابطه‌ها را می‌توان در زمینه حمایت‌گری نظام سیاسی و وفاداری شخصی یا تعهد سیاسی دانست که نظام سیاسی در مقابل حمایت‌گری از افراد می‌خواهد. این موضوع هنگامی که حکومت‌های خودکامه سنتی با دموکراسی‌های غربی مقایسه می‌شوند، به خوبی نمایان است. حکومت‌های خودکامه سنتی سه هدف اساسی را مورد تاکید قرار می‌دهند: وفاداری شخصی؛ برداشت درآمدها و ثروت‌های جامعه و حفظ آبروی نظام سیاسی دموکراسی‌های غربی در کشورهای صنعتی نیز بر سه هدف اساسی دیگر تاکید می‌ورزند: احساس وظیفه و مسوولیت در برابر مردم، میزان کارایی بالا و ملاک‌های حرفه‌ای و تخصصی. درنظام‌های نخست بوروکراسی ارباب جامعه و بر جامعه مسلط است و ابزاری است در خدمت نخبگان حاکم برای حفظ سلطه آن‌ها و برداشت درآمدها و ثروت‌های جامعه. در دموکراسی‌های غربی بوروکراسی خدمتگزار جامعه و در برابر مردم مسئول است و خدمات خود را با کارایی زیاد انجام می‌دهد و گزینش و استخدام و ارتقاء و پیشرفت افراد در بوروکراسی بر پایه ملاک‌های حرفه‌ای و تخصصی است نه وفاداری‌های شخصی و تعهد سیاسی نسبت به نظام سیاسی (فلوران^۳، ۲۰۱۸).

نظام سیاسی و اداری به عنوان یک فرآیند وابسته و نه مستقل، از یکدیگر تاثیر می‌پذیرند. پس هر گونه تحول در نظام اداری مستلزم ایجاد دگرگونی در خارج از آن و بویژه در نظام سیاسی است. همیشه رابطه ای مستقیم بین توسعه سیاسی و توسعه اداری وجود دارد و هر چه نظام قانونمندتر و دارای مشروعیت و مقبولیت مردمی تر باشد، کارایی بخش اداری نیز افزایش می‌یابد. اگر نظام سیاسی فاقد مشروعیت مردمی باشد و بخواهد از بوروکراسی در جهت اهداف خویش استفاده کند، تضاد به وجود آمده بین اهداف بوروکراسی و نظام سیاسی باعث عدم ثبات و عدم تداوم و تزلزل بوروکراسی مبتنی بر شایسته سالاری می‌شود. وجود قدرت بوروکراتیک در جوامع منشوری بوروکرات‌ها را برای مداخله در فرایند سیاسی وسوسه می‌کند. در این جوامع، با بالا بودن

¹ Azzahra,

² Fleming & et al

³ Florian

قدرت بوروکراتیک کارایی اداری کاهش می‌یابد. در نتیجه کارایی بوروکراسی در این جوامع در مقایسه با جوامع آمیخته یا پراکنده پایین‌تر است؛ وجود بوروکراسی مدرن قوی در یک سیستم سیاسی که نهادهای سیاسی آن عموماً ضعیف هستند به نوبه خود یک مانع عمده در سر راه توسعه سیاسی محسوب می‌شوند (فارج و همکاران،^۱ ۲۰۱۸).

نوع نظام سیاسی و ساخت دولت نیز بر کارکرد نظام اداری تاثیر می‌گذارد. به عبارت دیگر، بسته به اینکه نظام سیاسی دارای ساختی بسته یا باز (به معنای نسبی کلمه) باشد، کارکرد نظام اداری متفاوت می‌شود. در ادبیات مربوط به نظریه‌های دولت گفته می‌شود که از ویژگی‌های اساسی نظام‌های سیاسی مطلقه (مخصوصاً در کشورهای عربی خاورمیانه)، وابسته بودن نظام اداری به شخص حاکم است. دولت‌های مطلقه در جهت انباشت بیشتر قدرت (و نه انباشت ثروت در جامعه)، نظام اداری را درست در اختیار می‌گیرند و مانع از استقلال آن می‌گردند. بر این مبنا، با وابستگی و انفعال بیشتر نظام اداری، غیر رسمی شدن فرآیندهای اداری، تبعیت مدیران از دستورات تصمیم گیران مستقر در رأس هرم سیاسی و مواردی از این دست، فرآیند انباشت و تمرکز فسادآور قدرت فراهم می‌آید. در اینجا، نظام اداری نخواهد توانست کار ویژه یک نهاد فنی (نهادی که ابزاری مناسب برای توسعه کشور محسوب می‌شود) را به انجام برساند (بلینجر و ورکویس،^۲ ۲۰۱۹).

عوامل سیاسی نامطلوب، نظام اداری را از مهمترین ویژگیهای عقلانی - فنی خود تهی کرده و کارایی آنرا کاهش می‌دهند. تسلط سیاست بر نظام اداری منجر به پدیده‌ای می‌شود که از آن به عنوان "سیاست زدگی بوروکراسی" یاد می‌شود. در اینجا، تصمیمات و سیاست‌های نظام اداری، به جای اتکا به شاخص‌های فنی، متکی به مفروضات سیاسی و ملاحظات گروه‌ها و باندهای سیاسی می‌شود. از این رو، بوروکراسی در میان مدت و بلندمدت، کارایی خود را از دست داده و به آلت دست گروه‌های مختلف سیاسی تبدیل می‌شود (مارکل،^۳ ۲۰۲۲).

به عبارت دیگر، نظام سیاسی (به خصوص قوه مجریه) از آنجا که در انتخاب و جابجایی مدیران نظام اداری نقش اصلی را بر عهده دارند، می‌تواند باعث کارایی یا ناکارایی بوروکراسی شود. وجود مدیرانی از جناح‌های خاص سیاسی و اراده این مدیران برای سوء استفاده از امکانات دولتی و عمومی در جهت منافع فردی - جناحی (فساد سیاسی) می‌تواند نظام اداری را از اهداف ملی دور سازد. در این فضا، اهمیت تخصص و برنامه‌ریزی راهبردی در جهت توسعه ملی در پای منافع کوتاه مدت فردی - جناحی فدا می‌شود (ماندلکر و اورن،^۴ ۲۰۲۳). از سوی دیگر، وجود مدیران ناپخته و چند شغله با گرایش‌های غیرتوسعه‌ای (یا ضد توسعه‌ای) که در چنین فضایی رشد می‌کنند، خسارات جبران ناپذیری را بر منابع مالی و انسانی نظام اداری وارد کرده و فرصت‌های مناسب برای اجرایی کردن سیاست‌های توسعه ملی و دستیابی به اهداف کلان ملی را از دست می‌دهند. به نظر او برخی از آثار نظام سیاسی بر بوروکراسی عبارتند از :

¹ Faraj

² Billinger & Workiewicz

³ Merkle

⁴ Mandelkern & Oren

۱- انتصاب مدیران ۲- جابجایی مدیران ۳- گسترش حجم نیروی انسانی ۴- تحمیل جناح بندی‌های سیاسی ۵- ایجاد هدف های فرعی و ثانویه (با توجه به منافع کوتاه مدت سیاستمداران) و اولویت دادن آنها بر اهداف اصلی - کلان کشور ۶- ایجاد دستگاه های موازی ۷- تحمیل تصمیمات غیر کارشناسی بر بدنه نظام اداری و ... (ادم^۱، ۲۰۱۹).

۳. نظریه‌های کارآمدی

در باب کارآمدی حکومت در فرآیند تاریخی و شکل‌گیری نظریه‌های پرشماری مطرح شده است که توجه به آنها می‌تواند راهگشا باشد. اکثر نویسندگان این نظریات را به شرح ذیل دسته بندی کرده‌اند:

جدول ۱. نظریه‌های کارآمدی بوروکراسی (منبع: بررسی ادبیات)

نام نظریه	شرح نظریه
نظریه توفیق (بج ^۲ ، ۲۰۲۱)	براساس این نظریه، هر سازمانی برای بررسی کارآمدی خود باید اساس محاسبه را «توفیقات نهایی» بداند؛ از این رو روش‌ها در کارآمدی اثری ندارد. در نقد این نظریه گفته‌اند که معیار و میزان سنجش اهداف دقیقاً مشخص نیست و ابهام دارد در تبیین این نقد، توجه به دو نکته مهم است: الف) اهداف هر پدیده‌ای و از آن جمله نظام سیاسی از نظر کمی و کیفی متفاوت خواهد بود؛ از این رو در ارزیابی کارآمدی یک پدیده باید به اهداف سهم و ارزش هر کدام توجه ویژه داشت. ب) نظام ارزشی نظام سیاسی، تعیین کننده اهداف آن سیستم است؛ برای مثال در نظام سیاسی مبتنی بر اصالت انسان و اصالت سود، مانند لیبرالیسم ارزش سود، آزادی، رفاه و امنیت بر هر ارزش دیگری برتری دارد و هر حکومتی که نتواند این سه هدف را تأمین کند نظامی ناکارآمد خواهد بود و در مقابل نظام‌های سیاسی الهی که بر پایه جهان‌بینی دینی قرار گرفته‌اند و به ارزش‌های معنوی بیش از اهداف مادی ارزش می‌دهند، میزان کارآمدی براساس میزان تحقق اهداف معنوی سنجیده می‌شود؛ بنابراین کارآمدی و ناکارآمدی هر نظام با توجه به جهان بینی و نظام ارزشی آن مشخص می‌شود.
نظریه سیستمی (فاراجی، پچیدی، سایه ^۳ ، ۲۰۱۸)	بر این اساس، نظام یا سازمان، هنگامی کارآمد است که ارتباط خروجی و ورودی آن کاملاً آشکار و قابل تبیین باشد. از منظر این نظریه، فردی که جهان بینی و نحوه تفکر خود را بر نگرش سیستمی پایه‌ریزی می‌کند، نه تنها از تک بعدی فکر کردن رها می‌شود و از تعصب نا آگاهانه و یک سونگرانه دوری می‌جوید، بلکه با بررسی کامل درباره کلیت یک موضوع و در نظر گرفتن کلیه ارتباطات، در حد امکان می‌کوشد به شناخت کامل تری از موضوعات و سیستم‌های محیطی خویش دست یابد و در موقعیت شناخته شده‌ای وظایف خویش را انجام دهد. در واقع طبق این نظریه، در جامعه باید بین بخش‌ها و ارگان‌های نظام تعادل و هماهنگی وجود داشته باشد و همه نهادها برای رسیدن به تعادل و هدف نهایی با یکدیگر همکاری کنند.

¹ Adam

² Bach

³ Faraj, Pachidi & Sayegh

نظریه رضایت مردم (مونتریو و الدر،^۱، ۲۰۲۲)	در این نظریه، بدون توجه به توانایی حکومت در تحقق اهداف فقط به این وجه توجه می شود که حکومت تا چه حد توانسته است رضایت مجموعه کسانی را که با آنها ارتباط دارد جلب کند. در این رویکرد، هر مقدار که حکومت بتواند رضایت مردم را بیشتر جلب کند، کارآمدتر تلقی می شود.
نظریه نسبیت در کارآمدی (بودر، جوس و پیکه^۲، ۲۰۱۸)	این نظریه به نوعی رد نظریه های پیشین و به عبارتی رد هر نوع نظریه در باب کارآمدی است. طبق این نظریه، مبنای واحد و اصیلی برای مفهوم و میزان کارآمدی وجود ندارد. در واقع بسیاری از ارزیابی های کارآمدی بیان دیدگاه «ارزیاب» است تا مطلب اصیلی درباره سازمان ارائه دهد؛ بنابراین، باید کارآمدی را مسئله ای ارزشی، آن هم با زمینه های محدود تلقی کرد؛ از این رو براساس ترکیبی از معیارهای ارزشی مختلف، «مدل های عملی» برای ارزیابی کارآمدی سازمان ها به تناسب وضع ناظر تهیه و میزان کارآمدی تعیین می شود.
نظریه ذاتی عملی (بلینگر و ورکینگ^۳، ۲۰۱۹)	این نظریه که مبتنی بر تئوری ذاتی اعمال ارادی است، به چگونگی عمل حکومت مرتبط است و ریشه کارآمدی را در ماهیت عامل بودن حکومت جست و جو می کند. در حقیقت این نظریه قائل به سه رکن در هر عمل حکومت است: ۱. فهم عامل از وضعیت؛ ۲- فهم عامل از وضعیت مراد که ممکن است الزاما وضع مطلوب نباشد؛ ۳- برنامه عملی برای رسیدن به وضع مراد که مجموعه ای از اقدامات به هم پیوسته است. طبق این نظریه، کارآمدی به معنای فهم وضع موجود و تعیین این که وضعیت مراد چه مقدار به واقع منطبق است و تا چه حدی برنامه عملی رسیدن به وضع مراد، معقول و درست است.
نظریه انجام تکلیف (بج، ۲۰۲۱)	برپایه این نظریه، با تبیین و تعیین شاخص ها و محورهایی که وظایف و تکالیف نظام سیاسی را مشخص می کند، میزان التزام و تحقق این تکالیف ملاک کارآمدی است. این نظریه بدین معناست که کارآمدی یک نظام با میزان تعهد و التزام حکومت به تکالیف شرعی مورد نظر جامعه سنجیده می شود؛ بنابراین هر حاکمان به تکالیفی که از یک منبع فرابشری گرفته اند بیشتر عمل کنند، کارآمدتر تلقی می شوند.
نظریه تحقق کار ویژه های دولت (فولرینا^۴، ۲۰۱۸)	براساس این نظریه، ملاک کارآمدی تحقق کارویژه های دولت است. هر چند باید گفت کارویژه دولت اسلامی با سایر دولت ها متفاوت بوده و علت آن خاستگاه متفاوت و دیدگاه های ارزشی میان این دو گونه از دولت هاست. البته با تأملی اندک مشخص می شود که کار ویژه های هر دولتی یا همان اهداف بلندمدت و غایی حکومت هاست یا اهداف میانی و کوتاه مدتی که دولت ها در پی تحقق آن هستند. در این صورت باید گفت که این نظریه، چیزی جز نظریه توفیق نبوده و دیدگاه مشترکی با آن دارد.
نظریه میزان اثرگذاری در روند امور (مونتریو و الدر، ۲۰۲۲)	این نظریه، کارآمدی را ناظر به تأثیر عینی و واقعی در روند امور جامعه میداند و برای نفس « تأثیر » اهمیت قائل است. درباره این که این رویکردها و نظریه ها تا چه اندازه می توانند بیانگر کارآمدی نظام سیاسی به ویژه نظام جمهوری اسلامی باشند، باید گفت هر کدام بر جنبه خاصی از کارآمدی تأکید دارند و به همین دلیلی در این پژوهش از استناد به یکی از نظریه ها پرهیز کرده و می کوشیم از روش ترکیبی استفاده کنیم که البته در این روش محوریت یکی از نظریه ها حفظ شده است.

¹ Monteiro, Adler² Butler, Joyce & Pike³ Billinger & Workiewicz⁴ Florian

نظریه ترکیبی (بیلنگر و ورکینگ^۱، ۲۰۱۹)

بر اساس این نظریه، همه نکات مثبت و منفی که در سایر نظریه‌ها وجود دارد، اخذ می‌شود؛ بدون اینکه کارآمدی در هیچکدام از آنها خلاصه و محدود شود. به دست آوردن توفیق در رسیدن به اهداف تأمین رضایت مردم، ملاحظه عوامل و زمینه‌های پیرامونی در کارکرد سیستم حکومت و رهبری، تحقق کار ویژه‌های نظام سیاسی، توجه به نسبی بودن عوامل، تلاش برای فهم درست وضع کنونی و وضع مراد و تلاش برای برنامه ریزی علمی، همه در سایه نظریه «انجام تکلیف» با یکدیگر پیوند برقرار می‌کنند و تعدیل و توجیه اخلاقی می‌شوند. بدین ترتیب، رنگ تکلیف همه این امور را جدی و الزام آور می‌سازد و به همه آنها رنگ الهی می‌دهد.

۴. الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

نسخه ای راهبردی که مؤلفه های جهان بینی حاکم بر تمدن اسلامی - ایرانی را ارائه می دهد. به عبارت دیگر مدلی از خرد و اندیشه ی ایرانی می باشد برای رسیدن به آرمان اسلامی (وکیلی، ۱۴۰۱). در واقع این الگو برآیند منطقی و قابل استدلال اسناد بالادستی نظام است؛ یعنی آیات، روایات و آموزه‌های اسلامی. یک بخش، توضیح همان آیات، روایات و آموزه‌های اسلامی است و بخش دیگر در رابطه با ویژگی‌های انقلاب و جمهوری اسلامی و ایران است. این الگو بخشی از مرحله‌های پنج‌گانه «انقلاب اسلامی، حکومت اسلامی، دولت اسلامی، جامعه اسلامی و تمدن اسلامی» و «تحقق آرمان مهدویت» است. «تمدن نوین اسلامی-ایرانی» مرحله آخر از این مراحل است (ارباب، ۱۴۰۱) رهبر جمهوری اسلامی به مجمع تشخیص مصلحت نظام، مجلس، دولت، شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی فضای مجازی، دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمیه، صداوسیما و دستگاه‌های تبلیغی فرمان داده برای پیشبرد این سند تلاش کنند و این الگو به گفتمان غالب بر «ذهن‌ها و قلب‌های جوانان» تبدیل شود (فوزی و همکاران، ۱۴۰۰).

روش شناسی پژوهش

از آنجایی که هدف اصلی این پژوهش، بررسی ابعاد بوروکراسی کارآمد با رویکرد ایرانی - اسلامی پیشرفت در سازمان‌هاست، از حیث هدف بنیادی و از نظر شیوه جمع‌آوری داده‌ها فراترکیب به شمار می‌رود. در پژوهش حاضر تلاش شده است تا با روش فراترکیب و انجام تحلیل محتوای کیفی و بدون در نظر گرفتن بازه زمانی، ابعاد بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت بررسی و تبیین شود. فراترکیب یکی از انواع روش‌های فرامطالعه‌ای است که در آن، اطلاعات و یافته‌های مطالعات مختلف با موضوعی مشابه بررسی و تحلیل می‌شود. فراترکیب، تجزیه و تحلیل عمیق کارهای پژوهشی انجام شده در حوزه‌ای خاص است که برای یکپارچه‌سازی تفسیر چندین مطالعه و به‌منظور ارائه یافته‌های جامع و تفسیری به‌کار می‌رود (واعظی و همکاران، ۱۴۰۳). رویکرد فراترکیب، نوعی روش تحقیق اکتشافی است، برای ایجاد و استخراج چارچوب مرجع مشترک از نتایج تحقیقات گذشته. پیش‌شرط رویکرد فراترکیب، بررسی نظام‌مند ادبیات، به‌منظور شناسایی عوامل مرتبط با هدف پژوهش حاضر است (کیانی و همکاران، ۱۴۰۳). در پژوهش حاضر، بر اساس گام‌های

¹ Billinger & Workiewicz

اجرای این روش، بررسی نظاممند ادبیات با جستوجو در دو پایگاه داده‌ای انجام شده است. از میان الگوهای مختلف انجام فراترکیب، در این پژوهش از روش فراترکیب باروسو و ساندلوسکی (۲۰۰۷) استفاده شده که مراحل آن در شکل ۱ آورده شده است.

شکل ۱. مراحل انجام فراترکیب

منبع: باروسو و ساندلوسکی (۲۰۰۷)

در ادامه، مراحل اجرای هر یک از گام‌های روش فراترکیب، طبق الگوی مطرح شده توضیح داده شده است.

۱. طرح سؤال پژوهش: در این مرحله به چند پرسش اساسی که در جدول ۲ درج شده است، پاسخ داده می‌شود.

جدول ۲. پارامترهای مرتبط با طرح سؤال پژوهش

پرسش‌های کلیدی	پاسخ این پژوهش
چه چیزی	تعیین این موضوع که کدام مفهوم هسته‌ای مطالعه خواهد شد، آغاز حرکت در مسیر فراترکیب است. این پژوهش با این سؤال آغاز شده است: ابعاد و مولفه‌های بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت کدام‌اند؟
جامعه در دست مطالعه	در این مطالعه دو پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و مرکز اطلاعات علمی نور (نورمگز)، برای جست‌وجوی منابع انتخاب شده است که در ادامه مراحل راهبرد جست‌وجو تا انتخاب نهایی برای مطالعه و بررسی، به تفکیک ارائه می‌شود.
چه زمانی	در این پژوهش کل بازه زمانی مدنظر بوده است.
چگونگی	روشی است که برای فراهم کردن مطالعات استفاده می‌شود. در این پژوهش روش «تحلیل محتوای کیفی» استفاده شده است. مقاله‌های منتخب برای انجام پژوهش با این روش بررسی شدند.

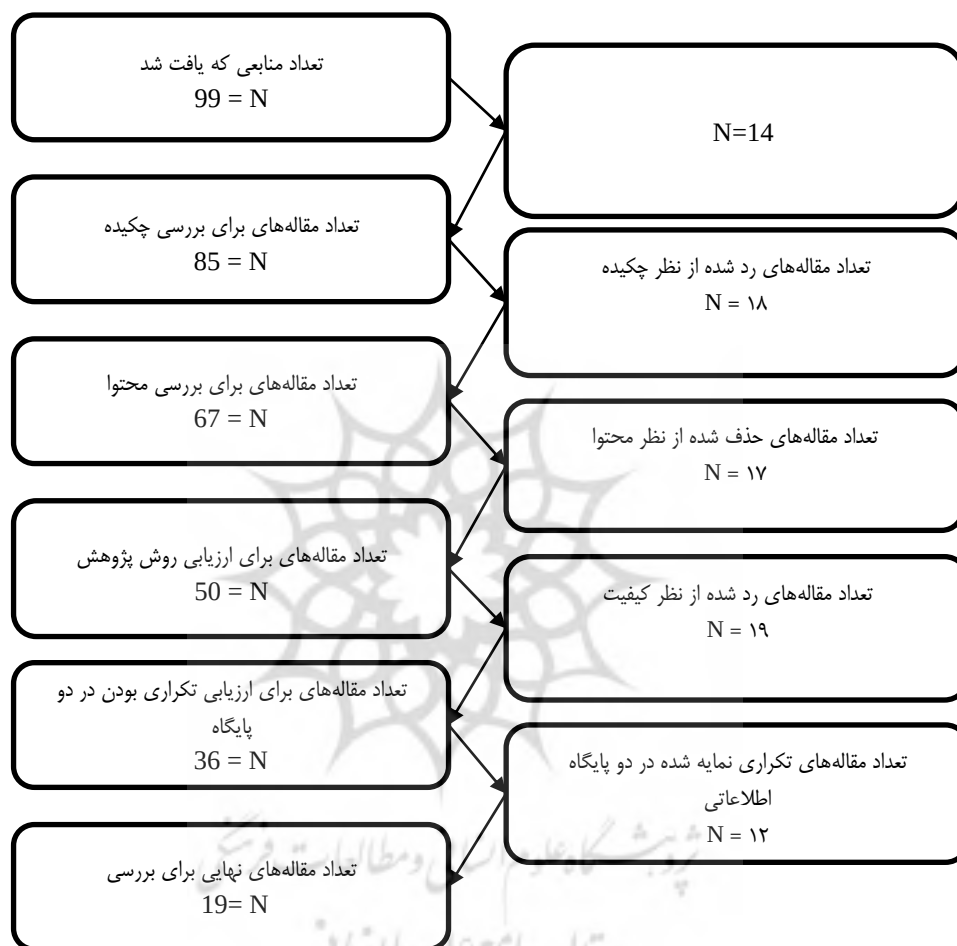
۲. بررسی نظام‌مند متن‌ها: با توجه به لزوم دقت در قبل و بعد از اجرای فرایند پژوهش حاضر، پس از جست‌وجوی پیشرفته چندباره کلیدواژگان بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی – اسلامی پیشرفت مقاله‌ای با رویکرد نظام‌مند ادبیات پیدا نشد. در این مطالعه دو پایگاه اطلاعاتی علمی جهاد دانشگاهی و مرکز اطلاعات علمی نور (نورمگز)، برای جست‌وجوی منابع انتخاب شد که در ادامه، مراحل روش فراترکیب جست‌وجو تا انتخاب نهایی برای مطالعه و بررسی به تفکیک ارائه می‌شود.

۳. جست‌وجو و انتخاب مقاله‌ها: هدف از انجام این مرحله، مقاله‌هایی است که برای ورود به فرایند تحلیل از کفایت لازم برخوردارند. معیارهای پذیرش یا رد مقاله‌ها در جدول ۳ آمده است.

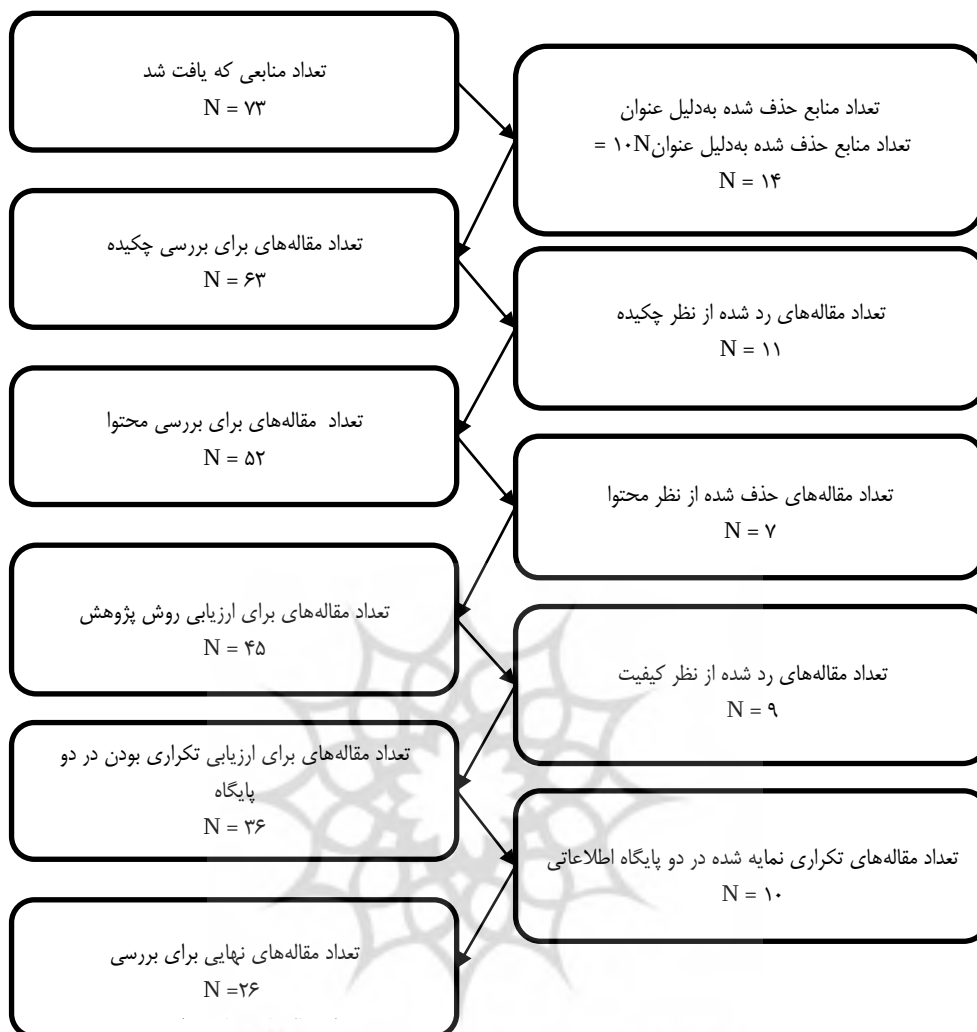
جدول ۳. معیار پذیرش یا رد مقاله‌ها

عوامل	معیار پذیرش مقاله	معیار رد مقاله
محدوده جغرافیایی	کل مطالعات	-
زبان تحقیقات	فارسی	غیر فارسی
زمان مطالعات	همه زمان‌ها	-
روش‌های به کار گرفته شده در سند	روش‌های کمی و کیفی که دستورالعمل ارزشمندی برای تحلیل داشته باشند؛ ابعاد و مولفه‌های الگوی بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی – اسلامی پیشرفت.	مطالعات غیرروش‌مند و کم‌ارزش از لحاظ نتایج
نوع مطالعه	مقاله‌های چاپ شده در نشریه‌ها، پایان نامه‌ها دستورالعمل‌های اداری	نظرات شخصی، نوشته‌های سردبیر، کتاب و فصول کتاب، گزارش‌ها و کنفرانس‌ها

با توجه به آنچه در مراحل قبل گفته شد، در این پژوهش جست‌وجوی نظام‌مند به مقاله‌هایی محدود شده است که در مجله‌های معتبر منتشر شده است، همچنین دستورالعمل‌های اداری در این دو حوزه مرتبط نیز مورد بررسی قرار گرفت. بنابراین، یادداشت‌های سردبیر و فصل‌های کتاب در این پژوهش در نظر گرفته نشده است. همچنین، فقط مقاله‌هایی که به زبان فارسی منتشر شده‌اند، بررسی شده است.

شکل ۲. فرایند جست‌وجو و انتخاب مقاله‌های مناسب (الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت)

شکل ۳. فرایند جست‌وجو و انتخاب مقاله‌های مناسب (بوروکراسی کارآمد)

۴. **استخراج نتایج:** در این مرحله، پژوهشگر به‌طور پیوسته مقاله‌های منتخب و نهایی را به‌منظور دستیابی به یافته‌های درون محتوایی چند بار مرور می‌کند. در این مرحله، اطلاعات مربوط به هر مقاله، شامل نام خانوادگی نویسنده/نویسندگان، سال انتشار مقاله، عنوان پژوهش و خلاصه‌ای از نتایج پژوهش، به همراه عوامل شناسایی شده مرتبط با بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت به طور مجزا، بیان شده است.

۵. تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی: در این گام، پژوهشگر با بررسی و مرور عمیق ادبیات، به طبقه‌بندی اقدام می‌کند؛ سپس هر یک از این طبقه‌بندی‌ها، از حیث مفهوم و قرابت معنایی در طبقات خاص‌تر قرار می‌گیرد. به بیانی شفاف‌تر، پژوهشگر ابتدا شاخص‌ها یا کدهای شناسایی شده را دسته‌بندی می‌کند و هر کد یا شاخص را بر اساس نزدیکی و شباهت معنایی و محتوایی، در دسته یا مفهوم خاصی قرار می‌دهد که به بهترین نحو بیانگر خصوصیت آن شاخص است. در نهایت، هر مفهوم در طبقه کلی‌تری تحت عنوان مقوله قرار می‌گیرد. بر اساس تحلیل‌های انجام شده، مقوله‌ها و مفهوم‌ها شناسایی شدند. نتایج به‌دست‌آمده از اجرای گام‌های چهارم و پنجم در جداول زیر ارائه شده است.

یافته‌های پژوهش

در جدول ۴، ابعاد بوروکراسی کارآمد مستخرج از بررسی پژوهش‌های مرتبط صورت گرفته شناسایی شد (به همراه عنوان پژوهش و مضامین شناسایی شده از هر یک از مطالعات صورت گرفته؛ سعی شد فقط ابعادی در جدول و در ستون مرتبط با عنوان پژوهش قرار گیرد که در هر پژوهش جدید بود).

جدول ۴. شاخص‌های ابعاد رفتاری بوروکراسی کارآمد (منبع: بررسی ادبیات پژوهش)

ردیف	نویسندگان	عنوان پژوهش	کدهای مستخرج
۱	میرمعصومی (۱۴۰۳)	مدیریت دولتی و بوروکراسی در ایران بر اساس مبانی متافیزیکی و رویکرد سیاسی	عدم کاغذ بازی بوروکراسی، هدف گرایی
۲	هنرمندی و کنارودی (۱۴۰۳)	سیاست و بوروکراسی در اداره امور عمومی ایران	عدم محافظه کاری بوروکراسی، تعهد و تعلق سازمانی
۳	قائمی نیک (۱۴۰۳)	جهاد سازندگی در کشاکش با قفس آهنین بوروکراسی مدرن در ایران	عدم گسترش قدرت بوروکراسی به مناطق خارج از قلمرو
۴	سوسرایی و همکاران (۱۴۰۲)	آسیب‌شناسی بوروکراسی اداری سازمان آموزش و پرورش ایران	مرز بندی بین بوروکراسی و سیستم سیاسی
۵	باقری میبدی (۱۴۰۲)	مشکلات بوروکراسی در مدیریت منابع انسانی در کشور و راهکارهای آن	عدم افسار گسیختگی بوروکراسی، نظارت و کنترل
۶	رحیمی خورزوقی و موید صفاری (۱۴۰۲)	نقد و بررسی مبانی و اصول بوروکراسی با تاکید بر چارچوب عقلانیت اسلامی و دلالت‌های آن در نظام حکمرانی	یکپارچگی بین ساختارها و وظایف، تفکر تحلیلی
۷	هنرمند و همکاران (۱۴۰۲)	قدرت تخصصی یا تبعیت سیاسی در بوروکراسی دولتی ایران	عدم دیوانسالاری پاتریمونیال
۸	میرصانع و همکاران (۱۴۰۱)	بررسی چارچوب‌های حاکم بر نظام اداری ایران با رویکرد اسلامی	عدم رانتیر بودن دولت، آینده نگری
۹	فرزان مهر و علوی (۱۴۰۱)	آیا بوروکراسی وبری می‌تواند بستر ایجاد فساد در جوامع درحال توسعه باشد؟	عدم تبعیت از نظام غنائم
۱۰	متقی و جباری (۱۴۰۱)	نظم سیاسی، بوروکراسی و توسعه ایران دوره پهلوی	نظام بودجه‌ریزی عملیاتی، مهارت ارتباطی

۱۱	رحیمی مقدم و همکاران (۱۴۰۰)	واکاوری و تحلیل تبعات بوروکراسی در نظام آزادسازی اقتصادی ایران	عدم اشتیاق به تفویض اختیار، برنامه‌ریزی و هماهنگی
۱۲	اسدآبادی (۱۴۰۰)	بوروکراسی و راهکارهای برون رفت از وضع موجود در نظام تولید	رفتارهای ماشینی
۱۳	مهرگان و همکاران (۱۳۹۹)	تاملی بر تعامل بوروکراسی و دموکراسی	شفافیت، تفکر خلاق
۱۴	ملائکه و توانگر (۱۳۹۸)	دیوان سالاری و کمک به اقتصاد سیاسی در پیشرفت و توسعه	عدم دخالت بوروکراسی در فرآیند خط مشی گذاری
۱۵	فقیهی و همکاران (۱۳۹۸)	تاملی بر تعامل بوروکراسی و فرهنگ در ایران	عدم سیاست زدگی بوروکراسی (مثلا: عدم جایگزینی معیارهای سیاسی به جای معیارهای شایستگی) سیاست زدگی بوروکراسی خوب: مثلاً: بوروکراسی که خط مشی و اجرای آن را کنترل نماید
۱۶	شاهنوشی و نویدی (۱۳۹۷)	الشهای نهاده ساری فرهنگ بوروکراسی در نظام اداری ایران،	رفتارهای خشک و بدون انعطاف
۱۷	هدایتی (۱۳۹۷)	رویکردهای نظری در مطالعه بوروکراسی دولتی و ارائه مدلی برای بررسی آن	عدم رسمیت بیش از اندازه، تیم و شبکه سازی
۱۸	مولوی و همکاران (۱۳۹۶)	بوروکراسی هراسی، نگاه دوگانه شهروندان به خدمات عمومی	رفتار عقلانی (رفتاری جهت تحقق اهداف و سطوح سازمانی با رسمیت بالا)
۱۹	صادقی و همکاران (۱۳۹۶)	هم سیاست زدگی بوروکراسی، مطالعه تطبیقی کیفیت، فرایندها و پیامدهای آن در مدیریت دولتی	مسئولیت پذیری، صبر و بردباری
۲۰	گرچی اندرزبانی و همکاران (۱۳۹۵)	بررسی کنترل اقتدار بوروکراتیک در بستر مناسبات بوروکراسی، سیاست و کارآمدی	بوروکراسی نخبه گرا (در راس بودن تکنوکرات ها در مناصب دولتی)
۲۱	مهرابی (۱۳۹۵)	عیارسنجی بوروکراسی در محک آموزه های اسلام؛ بررسی و نقد خلاء تئوریک	بوروکراسی نمایندگی (بوروکراسی که مطابق ارزش های دموکراتیک باشد) یا (نماینده حاکمیت اکثریت و حقوق اقلیت)
۲۲	دانایی فرد و همکاران (۱۳۹۴)	واکاوی و تحلیل تبعات سیاست زدگی بوروکراسی در نظام های سیاسی	درایت
۲۳	رازقی (۱۳۸۹)	رابطه مسئولیت اجتماعی و بوروکراسی	راز پوشی بیش از اندازه، انعطاف پذیری
۲۴	دلاوری و ابراهیمی (۱۳۹۵)	نقش عوامل رفتاری بر ناکارآمدی بوروکراسی در ایران و تاثیر آن بر توسعه سیاسی با استفاده از مدل معادلات ساختاری	همت و سخت کوشی
۲۵	مرکز مالیمری (۱۳۹۷)	چگونه بوروکراسی ناکارآمد مانع اجرای قانون می شود؟	قدرت مذاکره، پاسخگوئی
۲۶	محمدی فاتح و جهان بیگلری (۱۳۸۹)	افول بوروکراسی در سازمانهای دانش محور	نگرش فرآیندی، مسئولیت پذیری

در جدول ۵، سعی شده است تمام شاخص‌های رفتاری الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت برگرفته از پژوهش‌های انجام شده و همچنین نقشه راه تدوین الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت شناسایی گردد، بدین ترتیب ۳۷ شاخص شناسایی شد.

جدول ۵. شاخص‌های ابعاد الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت (منبع: بررسی ادبیات پژوهش)

ردیف	نویسندگان	عنوان پژوهش	کدهای مستخرج
۱	علیزاده و همکاران (۱۴۰۲)	طراحی مدیریت اسلامی ایرانی پیشرفت	اخلاص و توکل، سجایای اخلاقی
۲	میرخلیلی و همکاران (۱۴۰۱)	شناسایی و بررسی مولفه‌ها و شاخصهای الگوی ایرانی پیشرفت برای تبیین الگوی توسعه سیاسی ایران	شایسته سالاری، مردمی زندگی کردن مدیران
۳	گلداتنی و قربان پور (۱۴۰۱)	مقایسه تطبیقی الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت و توسعه پایدار	التزام به انجام تکلیف
۴	ارباب و توکلی (۱۴۰۱)	سازوکار اثرگذاری معنویت بر رشد اقتصادی در الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت	عدالت محوری، زهد و پیشرفت
۵	وکیلی (۱۴۰۱)	شناسایی نظریه اسلامی پیشرفت با تأکید بر ارکان، ابعاد و مولفه‌ها از دیدگاه رهبر معظم انقلاب	مدیریت مشارکتی، پیشرفت و توسعه ای ارزش دارد که مقدمه پیشرفت عالم آخرت باشد
۶	صدرا (۱۴۰۱)	گفتمان سازی و پایش تحقق الگوی ایرانی اسلامی گیشرفت	مسئولیت پذیری، نقد پذیری
۷	مطهری نسب و بیدهند (۱۴۰۱)	نقد و بررسی الگوی ایرانی پیشرفت بر رویکرد تمدنی	مدیریت جهادی، اسوه حسنه
۸	احمدزاده شهروودی و همکاران (۱۴۰۱)	تبیین اقتصادی مقاومتی با بهره گیری از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	قاطعیت در اجرای قوانین، عدم تبعیت از کفار
۹	نورزاده و همکاران (۱۴۰۱)	آسیب شناسی خط مشی گذاری عمومی با رویکرد گام دوم انقلاب و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	تخصص گرایی، همت و سختکوشی
۱۰	احمدزاده شهروودی و همکاران (۱۴۰۱)	تبیین اقتصاد مقاومتی با بهره گیری از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انجمن علمی اقتصادی دفاع ایران	دوری از اسراف و تبذیر، نقد پذیری
۱۱	فوزی و همکاران (۱۴۰۰)	نظریه ای برای فهم، چپستی و چگونگی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مبتنی بر روش فراترکیب	حاکمیت قانون، برخورد قاطع با مفسدان
۱۲	بستان و همکاران (۱۴۰۰)	بررسی عدالت در پیش نویس سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با تأکید بر عدالت اجتماعی	نقد پذیری و انعطاف پذیری، عمل به قانون اساسی اسلام (قرآن)

۱۳	سیدنقوی و همکاران (۱۳۹۹)	مدل مدیریت ارزش بنیان اسلامی-ایرانی در بخش دولتی ایران	التزام به توحید، امر به معروف و نهی از منکر
۱۴	سیدباقری و مختاریند (۱۳۹۹)	رابطه تعاملی عدالت، معنویت و عقلانیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و دستاوردهای آن،	ایثار و از خود گذشتگی، حیاط طیبه
۱۵	علی پور و رشیدی (۱۳۹۹)	تحلیل گفتمان سند اولیه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت،	صداقت، درون زائی و برونگرایی
۱۶	طالبکی (۱۳۹۹)	بررسی و نقد سند الگوی پایه‌ی اسلامی ایرانی پیشرفت	مساوات در برابر قانون، قاطعیت در اجرای قوانین و دستورات الهی
۱۷	کیائی و سلیمانی (۱۳۹۹)	جایگاه استراتژی توسعه مبتنی بر تجارت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	عدم تبعیض جنسیتی، ارزشهای معنوی
۱۸	خداپرست موسوی خو (۱۳۹۸)	مبانی دولت اسلامی در الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت از دیدگاه امام خامنه‌ای	توانمند سازی، نفی ربا، تکاثر و تداول ثروت، ارزشهای معنوی
۱۹	اصفغانی و همکاران (۱۳۹۸)	بررسی و ارزیابی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت،	آخرت گرایی، خود باوری

در این قسمت ابعاد و مولفه‌های الگوی بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت به صورت مجزا بررسی شد و تلاش شد تا به جامعیت لازم برای شناسایی و ابعاد و مولفه دست یافت. نکته قابل توجه پژوهش این است که هیچ پژوهشی با عنوان مقاله یافت نشد و پژوهشگر مجبور شد ابعاد هر یک از الگوها را به صورت جداگانه بررسی و تحلیل نماید و در قسمت بحث به ارائه الگو پردازد.

۶. کنترل کیفیت: به منظور پایش کدها و مفاهیم استخراج شده، از نظر خبرگان بهره برده شده است. برای مصاحبه توافق بین نظر خبرگان، می‌توان از شاخص ارزیابی کاپای کوهن^۱ استفاده کرد. مقدار این شاخص عددی بین صفر تا یک است. نزدیک بودن این شاخص به عدد یک، گویایی بیشترین اتفاق نظر بین دو کدگذار است (خلعتبری، یزدانی و عسکری، ۱۴۰۱). کاپای کوهن، قرارداد را بین دو ارزیابی که هر یک N موضوع را در C طبقه انحصاری متقابل مرتب کرده‌اند، اندازه‌گیری می‌کند (رابطه ۱).

$$\kappa = \frac{\text{توافق‌های شانسی} - \text{توافق‌ها مشاهده شده}}{1 - \text{توافق‌های شانسی}} = \frac{\text{Pr}(a) - \text{Pr}(e)}{1 - \text{Pr}(e)} \quad \text{رابطه ۱}$$

در این رابطه، $\text{Pr}(a)$ توافق نسبی مشاهده شده بین ارزیاب‌ها و $\text{Pr}(e)$ احتمال فرضی توافق شانسی با استفاده از داده مشاهده شده برای محاسبه احتمال‌های هر مشاهده‌کننده است که به صورت اتفاقی، بیان‌کننده یکی از دسته‌هاست. اگر ارزیاب‌ها در توافق کامل باشند، $\kappa = 1$ ؛ اگر هیچ توافقی بین ارزیاب‌ها وجود نداشته باشد (به غیر از آنچه تصادفی قابل دستیابی باشد که با نماد $\text{Pr}(e)$ تعریف می‌شود)، $\kappa = 0$ است. در مجموع،

^۱ Cohen's Kappa

اگر شاخص عددی کاپا، در محدوده $0/۶۱$ تا $0/۸۰$ باشد، وضعیت توافق مطلوب است و تأیید می‌شود (مونز و باندیوالا^۱، ۱۹۹۷). بر این اساس، با توجه به میزان کاپای به‌دست‌آمده برای پژوهش حاضر ($K = 0/۷۳۱$)، پایایی پژوهش در محدوده قابل قبول قرار دارد و تأیید می‌شود.

بحث

۷. ارائه یافته‌ها: در این گام، به نحوه تعامل و ارائه نتایج مرور ادبیات و فراترکیب پرداخته می‌شود. شیوه ارائه گزارش باید منطقی، روشن و معتبر باشد. نتایج در جدول ۶ و ۷ و همچنین الگوی نهایی در شکل ۱ آورده شده است. با دسته‌بندی و تحلیل ابعاد دو الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت و بوروکراسی کارآمد، می‌توان این عوامل را در سطوح پیش‌بینی‌کننده زیر تشریح کرد:

ابتدا به بررسی ابعاد الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت می‌پردازیم: شاخص‌های شناسایی شده از الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت به منظور تحلیل و طبقه‌بندی به ۶ مقوله و ۱۳ مفهوم طبقه‌بندی شدند.

الف) بسترسازهای پیشرفت به سه مفهوم کلی عدالت‌محوری، اسلام‌محوری و توسعه‌گرایی اسلامی اشاره دارد. بسترسازهای به عوامل زمینه‌ای اشاره دارد که لازمه حرکت به سمت بوروکراسی کارآمد با رویکرد اسلامی می‌باشد. بدون در نظر گرفتن عواملی چون؛ مساوات در برابر قانون، عدم تبعض جنسیتی، عدالت محوری، عدالت اجتماعی، عمل به قانون اساسی اسلام، عدم تبعیت از کفار، پیشرفت و توسعه در پرتو تعالیم اسلامی و در کنار آن مردمی زندگی مدیران امکان پذیر می‌باشد.

ب) تواناسازهای پیشرفت: شایسته‌گزینی، قاطع‌گرایی و مدیریت مشارکتی به تواناسازهای پیشرفت اشاره دارند. شایسته سالاری و انتخاب و انتصاب مبتنی بر شایستگی و همچنین مبتنی بر تخصص خبرگان، قاطعیت در اجرای قوانین و حاکمیت قانون و مدیریت مشارکتی عوامل تواناساز را شکل می‌دهند.

ج) پیشران‌های پیشرفت: همدلی و معنویت به پیشران‌های پیشرفت در الگوی ایرانی - اسلامی اشاره دارد. ایثار و از خودگذشتگی، سخت‌کوشی و همت جهادی، اسوه حسنه، آخرت گرایی، حیا طیبه و التزام به توحید پیشران را الگوی ایرانی - اسلامی خواهند داشت.

د) قابلیت سازهای پیشرفت: این بعد به بومی سازی علوم، پیشرفت همراه با عدالت و پیشرفت در گرو عمل به احکام اسلامی به عنوان قابلیت‌سازهای پیشرفت شناسایی شدند.

ه) الزامات پیشرفت: مردمی بودن و انعطاف پذیری دو بعد از الزامات پیشرفت هستند که لازمه حرکت به سمت الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت می‌باشند.

ج) ارزش‌مداری: تقوamحوری و وظیفه شناسی ابعاد ارزش‌مداری می‌باشند. صداقت، خودباوری، شجاعت، اخلاص و توکل، اهتمام به تفکر، علم، خلاقیت، رشد و شکوفاسازی، قانونمداری و مسئولیت پذیری ابعاد ارزش‌مداری بوده در کنار سایر ابعاد و مولفه‌های دیگر می‌توانند الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت را کامل کنند.

^۱ Munoz & Bangdiwala

جدول ۶. ابعاد الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت (منبع: یافته‌های پژوهش)

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
بسترسازهای پیشرفت	عدالت محوری	مساوات در برابر قانون
		عدم تبعیض جنسیتی
		عدالت محوری
	اسلام محوری	عدالت اجتماعی
		عمل به قانون اساسی اسلام (قرآن)
		عدم تبعیت از کفار
تواناسازهای پیشرفت	توسعه گرایی اسلامی	زهد و پیشرفت
		پیشرفت و توسعه ای آخرت محور
		شایسته سالاری
	شایسته گزینی	استفاده از متخصصین در مناصب
		حاکمیت قانون
		قاطعیت در اجرای قانون
پیشران های پیشرفت	مدیریت مشارکتی	مدیریت مشارکتی
		تشویق افراد تلاشگر
		ایثار و از خود گذشتگی
	همدلی	سخت کوشی و همت جهادی
		اسوه حسنه
		آخرت گرایی
قابلیت سازهای پیشرفت	معنویت و حیات طیبه	حیا ط طیبه
		التزام به توحید
		بومی سازی علوم
	بومی سازی علوم	پیشرفت همراه با عدالت
		پیشرفت در گرو عمل به احکام اسلامی
		مردمی شدن زندگی مدیران
الزامات پیشرفت	مردمی بودن	حاکمیت مردم سالاری دینی
		نقدپذیری و انعطاف پذیری
		صداقت
	نرم و منعطف	خودباوری
		شجاعت
		اخلاص و توکل
ارزش های مدیری	تقوادمحوری	اهتمام به تفکر، علم، خلاقیت، رشد و شکوفاسازی
		قانونمداری
		مسئولیت پذیری
	وظیفه شناسی	

همانطور که قبلاً نیز گفته شد در کنار الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت، ابعاد الگوی بوروکراسی کارآمد نیز بررسی گردید. ابعاد بوروکراسی کارآمد نیز از سه بعد شکل گرفت. قابل ذکر است در الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت و بوروکراسی کارآمد ابعاد رفتاری مورد نظر بوده و وارد مرحله تحلیل نهایی شدند. ابعاد بوروکراسی کارآمد به شرح زیرند:

الف) بایستگی‌های اداری: در داشتن بوروکراسی کارآمد بایدهای اداری مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کنند. این بعد خود از سه مضمون سازمان‌دهنده عقلانیت محوری، تمرکززدایی و شفافیت‌گرایی شکل گرفت است. رفتار عقلانی، وظیفه شناسی، تعهد و تعلق سازمانی، اعمال سیاست تشویق و تنبیه، عدم انحصار و اقتدار بیش از اندازه بوروکراسی، اشتیاق به تفویض اختیار، وجود شفافیت و کنترل فساد بایستگی‌های اداری را شکل می‌دهند. ب) سوق‌دهنده‌های اداری: مقبولیت و مشروعیت، تک شغلی بودن مدیران و نخبه‌گرایی سوق‌دهنده‌های اداری هستند که مسیر دستیابی به الگوی بوروکراسی کارآمد را تسهیل می‌بخشند. مولفه‌های همچون؛ مقبولیت و مشروعیت نظام سیاسی، اعتمادسازی مردم به دولت، عدم سیاست زدگی بوروکراسی، عدم چاپلوسی، احساس وظیفه و مسئولیت بوروکراسی در برابر مردم، صبر و شکیبایی و استقامت، عدم چند شغله بودن مدیران، حاکمیت قانون و تبعیت از آن، بوروکراسی نخبه‌گرا و چرخش آن در مناصب کشوری، عدم رسمیت بیش از اندازه بوروکراسی و مهارت ارتباطی نقش سوق‌دهنده‌های اداری را ایفاء می‌کنند.

د) نقش‌پردازهای اداری: نقش‌پردازهای اداری اشاره به عواملی دارند که در کنار سایر مولفه‌های مسیر دستیابی به بوروکراسی کارآمد را هموار می‌کند. عدم رفتار خشک و بدون انعطاف، منفعت طلبی مدیران، برخورداری از سرمایه اجتماعی، برخورداری از خلاقیت و نو آوری، پاسخگوئی، مسئولیت پذیری، فرآیند محور بودن، رفتار مشارکتی مدیران، نظارت مستمر، انجام کار تیمی و شبکه سازی، تفکر تحلیلی و حل مسئله و آینده نگری و هدف گرایی مولفه‌های نقش‌پردازهای اداری را ایفاء می‌کنند

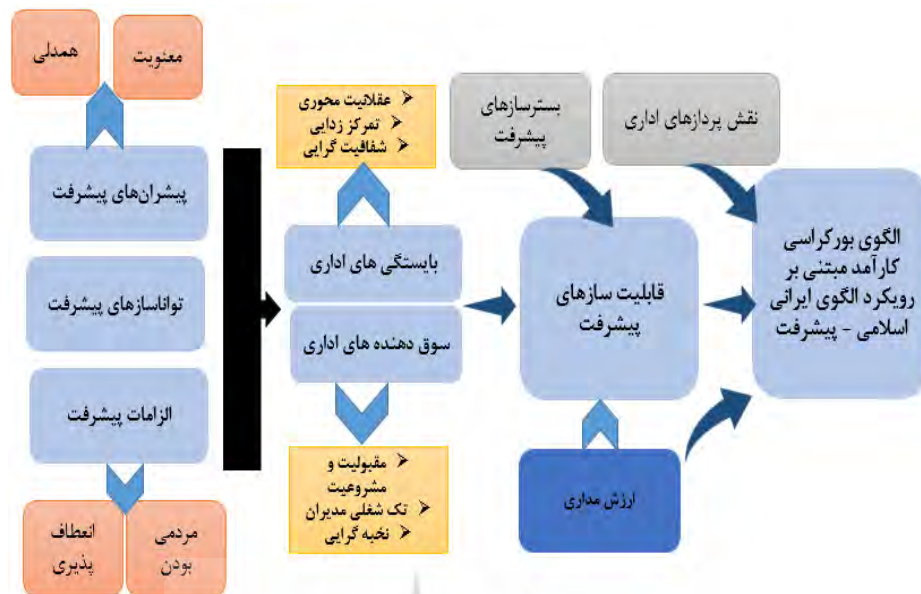
جدول ۷. ابعاد الگوی بوروکراسی کارآمد (منبع: یافته‌های پژوهش)

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
بایستگی‌های اداری	عقلانیت محوری	رفتار عقلانی
		وظیفه شناسی
		تعهد و تعلق سازمانی
		اعمال سیاست تشویق و تنبیه
	تمرکززدایی	عدم انحصار و اقتدار بیش از اندازه بوروکراسی
		اشتیاق به تفویض اختیار
	شفافیت گرایی	وجود شفافیت
		کنترل فساد
سوق‌دهنده‌های اداری	مقبولیت و مشروعیت	مقبولیت و مشروعیت نظام سیاسی
		اعتمادسازی مردم به دولت
		عدم سیاست زدگی بوروکراسی

عدم چاپلوسی		
احساس وظیفه و مسئولیت بوروکراسی در برابر مردم		
صبر و شکیبایی و استقامت		
عدم چند شغله بودن مدیران	تک شغلی مدیران	
حاکمیت قانون و تبعیت از آن		
بوروکراسی نخبه گرا و چرخش آن در مناصب کشوری	نخبه گرایی	
عدم رسمیت بیش از اندازه بوروکراسی		
مهارت ارتباطی		
عدم رفتار خشک و بدون انعطاف	منعطف	
منفعت طلبی مدیران		
برخورداری از سرمایه اجتماعی	خلاق و نوآور	
برخورداری از خلاقیت و نوآوری		
پاسخگوئی	مسئولیت پذیری	
مسئولیت پذیری		
فرایند محور بودن		
رفتار مشارکتی مدیران	مدیریت مشارکتی	
نظارت مستمر		
انجام کار تیمی و شبکه سازی		
تفکر تحلیلی و حل مسئله	تفکر تحلیلی گرا	
آینده نگری و هدف گرایی		

نقش پردازهای اداری

حال که بررسی الگوی بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت به اتمام رسیده و مولفه‌های رفتاری هر یک به طور مجزا بررسی شد، باید الگوی بروکراسی کارآمد در پرتو الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت شکل گیرد. الگوی که بتواند ارتباط درستی بین هر دو الگو برقرار نموده و در نهایت به این پاسخ به درستی پاسخ دهد: چارچوب بوروکراسی کارآمد مبتنی بر رویکرد الگوی ایرانی - اسلامی به چه صورت است؟ همانطور که در شکل ۴ نیز آمده، مولفه‌های دو الگوی بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت با برقرار ارتباط منطقی الگوی بوروکراسی کارآمد مبتنی بر الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت شکل می‌گیرد. پیشران‌ها، تواناسازها و الزامات پیشرفت زمینه‌ساز اولیه الگوی می‌باشند. بدون وجود این بعدها به عنوان بسترهای اولیه امکان تحقق الگوی مورد نظر به وجود نخواهد آمد. این سه بستر ساز به باستگی‌های اداری و سوق‌دهنده‌ها تاثیر گذاشته و نوع رفتار آنها را در تحت تاثیر خود قرار می‌دهند که می‌توانند بر قابلیت‌سازهای پیشرفت تاثیر گذاشته و الگوی بروکراسی کارآمد را شکل می‌دهد. نقش‌پردازهای اداری نقش مستقیمی بر الگوی بوروکراسی کارآمد دارند و در کنار آن بستر سازی‌های پیشرفت و ارزش‌مداری نقشی دوجانبه ایفا می‌کنند. تاثیر مستقیم بر الگوی بوروکراسی کارآمد و بر قابلیت سازهای پیشرفت.

شکل ۴. چارچوب توسعه بوروکراسی کارآمد مبتنی بر الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت
(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتیجه‌گیری

علیرغم این که ویر بوروکراسی را برای سازمان مهم و وجود آن را ضروری و اجرای آن را باعث کارایی سازمان می‌داند، ولیکن سیستم بوروکراسی ایران چه قبل از انقلاب که نظام شاهنشاهی در تلاش برای گسترش نظام بوروکراسی بود و در این راستا یک نظام تصمیم‌گیری متمرکز از بالا به پایین ایجاد نمود و از بوروکراسی به عنوان ابزاری برای پوشش عدم کفایت سیستم استفاده نمود و نه تنها بهره‌ای از بوروکراسی نبرد بلکه باعث ناکارآمدی آن گردید. در ایران بعد از انقلاب نیز نظام بوروکراسی که زائیده و حاصل حاکمیت طاغوتی است به شدت طرد می‌شود تا نظام اداری و اجرائی با کارایی بیشتر و سرعت روز افزون تر در اجرای تعهدات اداری به وجود آید که در این راستا، ابلاغ سیاستهای کلی نظام اداری یکی دیگر از اسناد بالادستی کشور در موضوع اصلاح نظام بوروکراسی محسوب می‌شود. فلذا، انتظار می‌رفت، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، یک نظام اداری و دیوان سالاری بومی و برگرفته از آموزه‌های اسلامی طراحی و در سازمانهای دولتی و خصوصی به کار گرفته می‌شد؛ ولیکن بعد از گذشت چهار دهه از انقلاب، توفیقات خوبی حاصل نشده است و سیستم و حکمرانی در ابعاد مختلف آن با بوروکراسی موجود نه تنها در مسیر توسعه گام بر نداشته و در برخی مواقع خود بوروکراسی بعنوان یک مانع جدی بر سر راه توسعه عمل نموده است.

لذا، از آنجایی که کشور ایران با فرهنگ غنی و نیز برخورداری از ایدئولوژی ناب اسلامی، داعیه دار حرکت به سمت تمدن اسلامی نیز می‌باشد، می‌تواند در یکی از مهمترین بخش‌های مدیریتی تحت عنوان بوروکراسی

نقش آفرینی نماید، به همین خاطر، ضرورت تبیین شاخص‌های بوروکراسی کارآمد مبتنی بر فرهنگ ایرانی-اسلامی پیشرفت، بیش از پیش احساس می‌شود. همچنین نظر به اینکه شاخص‌های بوروکراسی عموماً از منابع غیر ایرانی اخذ می‌شود، لذا در این پژوهش به دنبال شناسایی و بازتعریف شاخص‌های بوروکراسی کارآمد با نظر به الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت، شاخص‌هایی مختص کشور ایران و در راستای مدل ایرانی-اسلامی پیشرفت به دست آید، تا بتوان در مسیر تحول و ارتقاء نظام اداری ایران در سازمانهای دولتی با تاکید بر مبانی اسلامی و شرایط کشور گام برداشت. بدین ترتیب با بررسی ادبیات بوروکراسی کارآمد و الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت ابعاد و مولفه‌ها شناسایی گردید و الگوی نهایی با در نظر گرفتن همه ابعاد ترسیم شد. با توجه چارچوب ارائه شده پیشنهادات زیر جهت تحقق الگوی ارائه شده به سازمانهای ایرانی پیشنهاد می‌شود:

۱- بهره‌گیری از چارچوب ارائه شده در سازمانهای ایرانی: الگوی ارائه شده مبتنی بر الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت و الزامات آن می‌باشد. بنابراین بهره‌گیری از ابعاد و مولفه‌های ارائه شده در جهت کارآمد نبودن بوروکراسی در سازمانهای دولتی می‌باشد.

۲- تعیین عدالت اجتماعی به عنوان محور توسعه در بوروکراسی سازمانی: با تاکید بر تنظیم جهت‌گیری همه امور در مسیر تحقق عدالت اجتماعی و نفی فقر، محرومیت و شکاف طبقاتی در مقابل تعابیر جاهلانه سالهای اخیر که در تقابل و عدم اعتقاد راسخ به راهبرد عدالت محوری و در تخریب رویکرد عدالت محوری با نامگذاری غیر واقعی مبتنی بر توزیع فقر و لحاظ نمودن رویکرد پیشرفت عادلانه در همه سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اجرایی و بخشی مبتنی بر کمک به طبقات محروم جامعه، کاهش فاصله‌ی و پرشدن شکاف بین فقیر و غنی، و رفع محرومیت به نفع ایجاد عدالت و ضرورت محاسبه اولیه، در تاثیر برنامه ریزی در همه اقدامات در ایجاد عدالت اجتماعی برای مردم به عنوان محور توسعه دستیابی به الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت در سازمان‌های مبتنی بر بوروکراسی میسر می‌گردد.

۳- تبدیل پیشرفت و عدالت به گفتمان ملی: تاکید بر تبیین مسئله پیشرفت و عدالت به منظور راسخ نمودن عزم‌ها و تبدیل آن به یک گفتمان ملی و مطالبه همگانی و تحقق آن، فرایند دستیابی به الگوی بوروکراسی کارآمد مبتنی بر الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت را تسهیل می‌نماید.

۴- بهره‌گیری از نقاط اشتراک پیشرفت اسلامی با توسعه‌ی غربی: عدم غفلت از اشتراک پیشرفت اسلامی با توسعه‌ی غربی، فارغ از نقاط افتراق پیشرفت با منطق اسلامی و توسعه‌ی غربی همچون روح خطرپذیری، روح ابتکار، اقدام و انضباط و الزام در بکارگیری آنها و بهره‌گیری از آنها به عنوان تجربیات بشری در توانمند سازی الگوهای بومی مورد تاکید می‌باشد. همانطور که در کدهای مستخرج نیز آمده بوده دستیابی به الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت باید در پرتو بهره‌گیری از دانش و بومی سازی آن باشد.

۵- تولید علم و عبور از مرزهای دانش: ضرورت تولید علم با توجه به لزوم جبران عقب‌ماندگی‌های گذشته و استفاده از راههای میان‌بر در همه‌ی علوم، به عنوان الزام حتمی پیشرفت کشور تصور می‌گردد. این پیشرفت باید در راستای اهداف سازمانی و بوروکراسی کارآمد متناسب با مقتضیات جامعه باشد.

منابع

۱. احد نوروززاده، بهروز اسکندرپور، و قادر وظیفه دمیرچی. ۱۴۰۰. «آسیب‌شناسی خط‌مشی‌گذاری عمومی با رویکرد بیانیه‌ی گام دوم انقلاب و الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، نشریه علمی مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۸ (۶۷)، ۹۹-۱۲۰.
۲. اسدآبادی، طیه. ۱۴۰۰. بوروکراسی و راهکارهای برون رفت از وضع موحود در نظام تولید، مطالعات و پژوهشهای اداری، ۹ (۱)، ۱۰۲-۱۰۹.
۳. اکبر طلابکی. ۱۳۹۹. «بررسی و نقد سند الگوی پایه‌ی اسلامی ایرانی پیشرفت (به عنوان سند بالادستی نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران)، مطالعات اگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۱۶ (۱)، ۳۷۲-۳۹۱.
۴. باقری میبدی، مهدی. ۱۴۰۲. مشکلات بوروکراسی در مدیریت منابع انسانی در کشور و راهکارهای آن، فصلنامه علمی منابع و سرمایه انسانی، ۳ (۳)، ۴۱-۶۱.
۵. جواد ارباب، و محمدجواد توکلی. ۱۴۰۱. «ساز و کار اثرگذاری معنویت بر رشد اقتصادی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تحقیقات بنیادین علوم انسانی، ۲۹ (۱)، ۱۲۱-۱۴۱.
۶. جواد علی پور، و هاتف پوررشیدی. ۱۳۹۹. «تحلیل گفتمان سند اولیه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مطالعات الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، ۱۶ (۱)، ۱۰۴-۱۶۷.
۷. حسن کیانی، و محمد سلیمانی. ۱۳۹۹. «جایگاه استراتژی توسعه مبتنی بر تجارت در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت»، مطالعات اقتصاد اسلامی، ۲ (۲۴)، ۲۳۳-۲۴۶.
۸. حسین احمدزاده شهرودی، هادی جمشیدیان، و محمد شاه محمدی. ۱۴۰۱. «تبیین اقتصاد مقاومتی با بهره گیری از الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انجمن علمی اقتصادی دفاع ایران، ۷ (۲۳)، ۱۰۱-۱۱۷.
۹. حسین بستان، حفیظ اله فولادی وندا، میثم لطیفی، و مسعود رحمتی. ۱۴۰۰. «بررسی عدالت در پیش‌نویس سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با تأکید بر عدالت اجتماعی، مطالعات فرهنگی اجتماعی، ۹ (۱)، ۱۰۳-۱۱۲.
۱۰. دانایی‌فرد، حسن؛ صادقی، محمدرضا؛ مصطفی‌زاده، معصومه. (۱۳۹۴). واکاوی و تحلیل تبعات سیاست زدگی بوروکراسی در نظام های سیاسی، اندیشه مدیریت راهبردی، ۱۸ (۱)، ۵۷-۸۶.
۱۱. رحیمی خورزوقی، احسان؛ موید صفاری، سعید. ۱۴۰۲. نقد و بررسی مبانی و اصول بوروکراسی با تأکید بر چارچوب عقلانیت اسلامی و دلالت‌های آن در نظام حکمرانی، دو فصلنامه مطالعات دین، معنویت و مدیریت، ۱۰ (۱۹)، ۱۱۱-۱۴۲.
۱۲. رحیمی مقدم، سید حسین؛ گرجی ازندریانی، علی اکبر؛ نجابت خواه، مرتضی. (۱۴۰۰). واکاوری و تحلیل تبعات بوروکراسی در نظام آزادسازی اقتصادی ایران، پژوهش های نوین حقوق اداری، ۸ (۱)، ۱۳۵-۱۶۲.
۱۳. رضا شکرزاده چهاربرج، و مریم لطفی پشمچی. ۱۳۹۹. «مقایسه مبانی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و الگوی توسعه غربی، دانش تفسیر سیاسی، ۳ (۱)، ۶۰-۸۹.
۱۴. سعید وکیلی. ۱۴۰۱. «شناسایی نظریه اسلامی پیشرفت با تأکید بر ارکان، ابعاد و مؤلفه‌ها از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (با استفاده از تکنیک داده بنیاد، پژوهشهای برنامه و توسعه، ۱۱ (۱)، ۳۷-۷۱.

۱۵. سوسرائی، علیرضا؛ جعفری، سکینه؛ امین بدبختی، علی اکبر. ۱۴۰۲. آسیب شناسی بوروکراسی اداری سازمان آموزش و پرورش ایران، مدیریت فرهنگ سازمانی، ۲۱ (۴)، ۳۸۷-۴۰۰.
۱۶. سید حسین میرخلیلی، حسین ابوالفضل، و علی صالحی فارسانی. ۱۴۰۱. «شناسایی و بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برای تبیین الگوی توسعه سیاسی در ایران، سیاست متعالیه، ۱۰ (۳۹)، ۲۴۲-۲۶۸.
۱۷. سیدکاظم سیدباقری، و محمود مختاریند. ۱۳۹۹. «رابطه تعاملی عدالت، معنویت و عقلانیت در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و دستاوردهای آن، سیاست پژوهی ایرانی، ۷ (۲۵)، ۸-۲۸.
۱۸. شاهنوشی، مجتبی؛ نویدی، حسین. (۱۳۹۷). چالشهای نهادینه سازی فرهنگ بوروکراسی در نظام اداری ایران، روانشناسی و علوم رفتاری، ۱۳ (۲)، ۸۹-۹۸.
۱۹. صادقی، محمدرضا؛ دانایی فرد، حسن؛ مصطفی زاده، معصومه. (۱۳۹۶). فهم سیاست زدگی بوروکراسی، مطالعه تطبیقی کیفیت، فرایندها و پیامدهای آن در مدیریت دولتی، پژوهشهای راهبردی سیاست، ۲۲ (۱)، ۹۷-۱۱۵.
۲۰. علیرضا صدرا. ۱۴۰۱. «گفتمان سازی و پایش تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (بایسته های اجرایی الگو و تدابیر سیاسی)، سیاست متعالیه، ۱۰ (۳۸)، ۸۰-۹۶.
۲۱. فرزاد مهر، محدثه السادات؛ مهر، فرزاد. (۱۴۰۱). آیا بوروکراسی وبری می تواند بستر ایجاد فساد در جوامع در حال توسعه باشد؟، مدیریت و حسابداری در هزاره سوم، ۶ (۲)، ۱۱۹-۱۳۹.
۲۲. فقیهی، ابوالحسن؛ واعظی، رضا؛ آغاز، عسل. (۱۳۹۸). تأملی بر تعامل بوروکراسی و فرهنگ در ایران، علوم مدیریت ایران، ۱۹ (۱)، ۳۳-۱.
۲۳. قائمی نیک، محمدرضا. ۱۴۰۳. جهادسازندگی در کشاکش با قفس آهنین بوروکراسی مدرن در ایران، نشریه علمی مدیریت اسلامی، ۱۲۶ (۳۲)، ۱۱-۴۲.
۲۴. کیانی قلعه نو، احسان؛ سالارزهی، حبیب ا...؛ ناصری، بهاره؛ کشته گر، عبدالعلی. (۱۴۰۳). الگوی ارزیابی عملکرد مدیریت بانک با رویکردهای فناوری های نوین (روش فراترکیب)، پژوهش های مدیریت عمومی، ۱۷ (۶۶)، ۲۱۲-۱۷۹.
۲۵. گرجی ازندریانی، علی اکبر؛ قهرمان زاده نیمگزی، فرزین. (۱۳۹۵). بررسی کنترل اقتدار بوروکراتیک در بستر مناسبات بوروکراسی، سیاست و کارآمدی، پژوهشهای حقوق عمومی، ۵۰ (۱)، ۹-۳۴.
۲۶. واعظی، رضا؛ اسدی، عاطفه؛ قربانی زاده، وجه الله؛ دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۴۰۳). هم راستایی مدیریت توسعه ملی و سیاست خارجی، پژوهش های مدیریت عمومی، ۱۷ (۶۵)، ۱۲۵-۱۶۶.
۲۷. متقی، ابراهیم؛ جباری، محمد حسن. (۱۴۰۱). نظم سیاسی، بوروکراسی و توسعه ایران دوره پهلوی، فصلنامه علمی پژوهش های انقلاب اسلامی، ۱۱ (۱)، ۲۳۷-۲۶۰.
۲۸. محمد نصر اصفهانی، غلامعلی معصومی نیا، و راحله منتظر. ۱۳۹۸. «بررسی و ارزیابی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، سیاست های راهبردی و کلان، ۷ (۴)، ۵۲۷-۵۴۷.

۲۹. محمدی فاتح؛ اصغر، جهان بیگلری، پیمان. ۱۳۸۹. افول بوروکراسی در سازمانهای دانش محور، مدیریت نظامی، ۳۷ (۱)، ۵۵-۸۴.
۳۰. مرکز مالیمری، احمد. ۱۳۹۸. ویژگی‌های بوروکراسی توانمند برای اجرای قانون، حقوق اداری، ۱۹ (۱)، ۲۰۹-۲۳۷.
۳۱. مسعود مطهری نسب، و محمد بیدهندی. ۱۴۰۱. «نقد و بررسی الگوی پایه، اسلامی ایرانی پیشرفت مبتنی بر رویکرد تمدنی»، مطالعات الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، ۱۰ (۲۲)، ۷-۳۵.
۳۲. ملائکه، سید حسن؛ توانگر، محمدرضا. ۱۳۹۸. دیوان سالاری و کمک به اقتصاد سیاسی در پیشرفت و توسعه؛ فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست متعالیه؛ ۷ (۲۷)، ۱۶۵-۱۸۶.
۳۳. مولوی، زینب؛ طهماسبی، رضا؛ دانایی فرد، حسن؛ حمیدی زاده، علی. (۱۳۹۶). بوروکراسی هراسی، نگاه دوگانه شهروندان به خدمات عمومی، مدیریت دولتی، ۹ (۲)، ۲۱۳-۲۳۴.
۳۴. مهدی گلدانی، و علی قربانپور. ۱۴۰۱. «مقایسه تطبیقی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توسعه پایدار، مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۱۰ (۲۴)، ۷-۳۵.
۳۵. مهرابی، امیرحمزه. (۱۳۹۵). عیارسنجی بوروکراسی در محک آموزه های اسلام؛ بررسی و نقد خلاء تئوریک، پژوهشهای سیاست اسلامی، ۱۰ (۱)، ۳۹-۶۱.
۳۶. مهرگان، فرهاد؛ فقیهی، ابوالحسن؛ میرسپاسی، ناصر. ۱۳۹۹. تاملی بر تعامل بوروکراسی و دموکراسی: مطالعه‌ای در میان اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها، چشم انداز مدیریت دولتی، ۱۱ (۱)، ۳۹-۷۴.
۳۷. میرصانع، سید محمدرضا؛ پیروز، علی آقا؛ مظلوم، غلامرضا. (۱۴۰۲). بررسی چارچوب‌های حاکم بر نظام اداری ایران با رویکرد اسلامی، دین و قانون، ۳۸ (۱)، ۸۷-۹۹.
۳۸. میرعباسی، فاطمه؛ ساعی، احمد؛ ازغندی، علیرضا. ۱۳۹۸. پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۴۰ (۱)، ۲۸۵-۳۰۹.
۳۹. میرعلی سید نقوی، کیومرث احمدی، علیرضا میرآخوری، و عادل صلواتی. ۱۳۹۹. «مدل مدیریت ارزش‌بنیان اسلامی-ایرانی در بخش دولتی ایران، فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی، ۴ (۱۵)، ۲۵۱-۲۸۸.
۴۰. میرمعصومی، مهدی. (۱۴۰۳). مدیریت دولتی و بوروکراسی در ایران بر اساس مبانی متافیزیکی و رویکرد سیاسی، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۸ (۹۰)، ۱-۱۵.
۴۱. هدایتی، محمد. (۱۳۹۷). رویکردهای نظری در مطالعه بوروکراسی دولتی و ارائه مدلی برای بررسی آن، جامعه شناسی ایران، ۱۹ (۲)، ۳-۳۵.
۴۲. هنرمندی چوکار، آیدا؛ کناروردی، محمدحسین. ۱۴۰۳. سیاست و بوروکراسی در اداره امور عمومی ایران، چشم انداز مدیریت دولتی، ۱۵ (۲)، ۶۳-۸۶.
۴۳. هنرمندی چوکامی، آیدا؛ واعظی، رضا؛ شریف زاده، فتاح؛ رودساز، حبیب الله. ۱۴۰۲. قدرت تخصصی یا تبعیت سیاسی در بوروکراسی دولتی ایران، فصلنامه چشم انداز مدیریت دولتی، ۱۴ (۱)، ۳۳-۵۷.
۴۴. یحیی فوزی، محمد محمودی کیا، و فرحناز نعیمی. ۱۴۰۰. «نظریه‌ای برای فهم چرایی، چیستی و چگونگی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مبتنی بر روش فراترکیب، دانش سیاسی، ۱۷ (۳۴)، ۴۹۱-۵۱۸.

۴۵. یونس خدایرست، و سید محمد موسوی‌خو. ۱۳۹۸. «مبانی دولت اسلامی در الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت از دیدگاه امام خامنه‌ای، سیاست متعالیه، ۷ (۲۷)، ۴۱-۶۴.

References

1. Adam, E. (2019). Constitutional Praxis, Good Governance and Democracy in Nigeria as a Model Cornerstone for National Development in Africa. Good Governance and Democracy in Nigeria as a Model Cornerstone for National Development in Africa (October 30, 2019).
2. Ansell C., Sørensen E., & Torfing J. (2021). The COVID-19 pandemic as a game changer for public administration and leadership? *Public Management Review*, 23(7), 949–960. doi: <https://doi.org/10.1080/14719037.2020.1820272>
3. Ansell C., Sørensen E., & Torfing J. (2023). Public administration and politics meet turbulence: The search for robust governance responses. *Public Administration*, 101(1), 3–22. doi: <https://doi.org/10.1111/padm.12874>
4. Azzahra, A. (2023). Implementation of Good Governance in Public Services at Local Government.
5. Billinger, S., & Workiewicz, M. 2019. Fading hierarchies and the emergence of new forms of organization. *Journal of Organization Design*, 8(1): 1–6.
6. Bouckaert G. (2023). The neo-Weberian state. *Max Weber Studies*, 23(1), 13–59. doi: <https://doi.org/10.1353/max.2023.0002>.
7. Butler, B., Joyce, E., & Pike, J. 2008. Don't look now, but we've created a bureaucracy: The nature and roles of policies and rules in wikipedia, 1101–1110.
8. Eggers W. D., & Kettl D. F. (2023). How government can transcend boundaries to solve big problems. Harvard Business Review Press.
9. Faraj, S., Pachidi, S., & Sayegh, K. 2018. Working and organizing in the age of the learning algorithm. *Information and Organization*, 28(1): 62–70.
10. Fleming, P., Rhodes, C., & Yu, K.-H. 2019. On why Uber has not taken over the world, *Economy and Society*, 48(4): 488–509.
11. Florian, M. 2018. Unlikely allies: Bureaucracy as a cultural trope in a grassroots volunteer organization. *Scandinavian Journal of Management*, 34(2): 151–161
12. Fukuyama F. (2023). In defense of the deep state. *Asia Pacific Journal of Public Administration* 46(1), 1–12. doi: <https://doi.org/10.1080/23276665.2023.2249142>.
13. Hannah A., Baekkeskov E., & Tubakovic T. (2022). Ideas and crisis in policy and administration: Existing links and research frontiers. *Public Administration*, 100(3), 571–584. doi: <https://doi.org/10.1111/padm.12862>.
14. Hartatik, E. S. (2022). The Transformation of the Javanese Patrimonial-feudalistic Bureaucracy from the International Journal of Social Service and Research, 3(7), 1899–1906. <https://doi.org/10.5465/annals.2019.0059>.
15. Howlett M., & Ramesh M. (2023). Designing for adaptation: Static and dynamic robustness in policy-making. *Public Administration*, 101(1), 23–35.
16. doi: <https://doi.org/10.1111/padm.12849>.

17. Mandelkern R., & Oren T. (2023). Credible interventionism. *New Political Economy*, 28(1), 76–90. doi: <https://doi.org/10.1080/13563467.2022.2067839>.
18. Merkle J. A. (2022). *Management and ideology: The legacy of the international scientific management movement*. The University of California Press.
19. Monteiro P., & Adler P. S. (2022). Bureaucracy for the 21st century: Clarifying and expanding our view of bureaucratic organization. *Academy of Management Annals*, 16(2), 427–475. doi: <https://doi.org/10.5465/annals.2019.0059>.
20. Monteiro, P., & Adler, P. S. (2022). Bureaucracy for the 21st Century: Clarifying and Expanding Our View of Bureaucratic Organization. *Academy of Management Annals*, 16(2), 427-475.
21. Peters B. G., & Pierre J. (2019). Populism and public administration. *Administration & Society*, 51(10), 1521–1545. doi: <https://doi.org/10.1177/0095399719874749>
22. Sørensen, E., Torfing, J. (2024). The ideational robustness of bureaucracy, *Policy and Society*, Volume 43, Issue 2, Pages 141–158.
23. Torfing J., Andersen L. B., Greve C., & Klausen K. K. (2020). *Public governance paradigms: Competing and co-existing*. Edward Elgar Publishing. *Traditional Kingdom to the Dutch Colonial Period*. *Forum Ilmu Sosial*, 49(2), 60–72.

